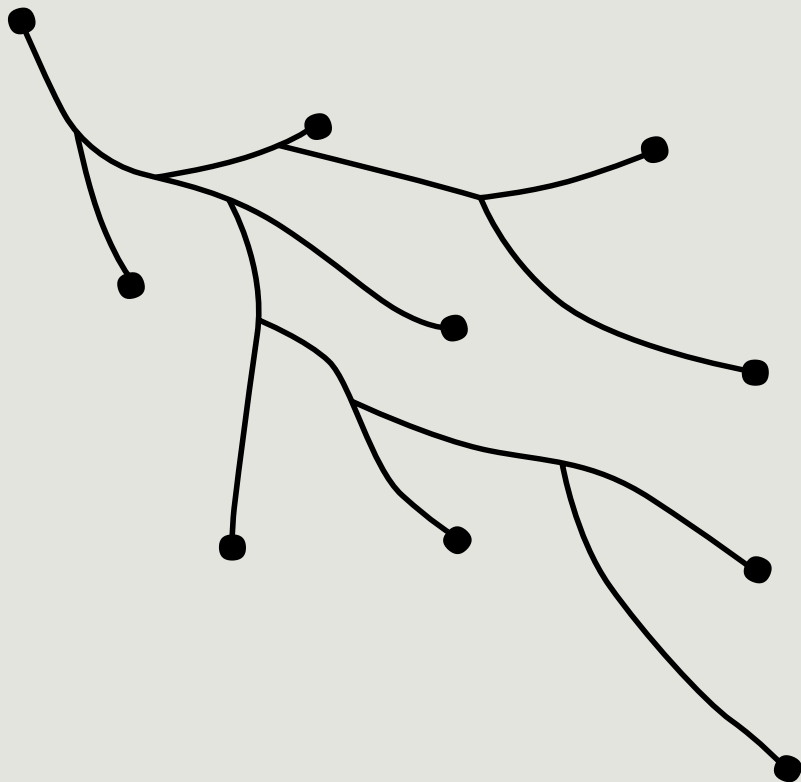

iris

DEL OBJETO
AL SUJETO CREADOR

GENERALITAT
VALENCIANA
Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport

TOTS
A UNA
veu

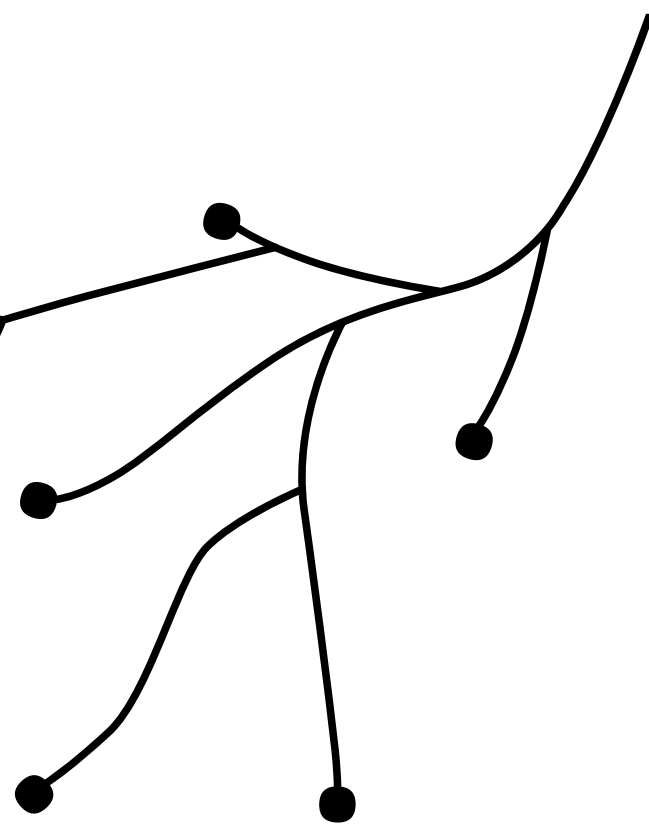

INSTITUT
VALENCIÀ
DE CULTURA

MUSEU

de Belles Arts de Castelló

iris

DE L'OBJECTE
AL SUBJECTE CREADOR

La ausencia de mujeres artistas en los museos, en las enciclopedias de arte clásico, en las galerías e incluso en las ferias de arte contemporáneo, puede dar la impresión de que el rol de las mujeres en el arte se ha limitado al de musas y modelos.

Aunque las mujeres han participado en la creación del arte a lo largo de la historia, su obra, en comparación con la de sus homólogos masculinos, ha sido a menudo, pasada por alto e infravalorada. La razón principal para ello es que se ha considerado, constantemente, un arte inferior, ya que las mujeres artistas no han sido vistas como creadoras.

El movimiento de arte y de crítica de arte feminista emergió en los años sesenta y se consolidó en los 70. Artistas feministas e historiadoras del arte crearon un movimiento artístico feminista que aborda abiertamente el papel de la mujer, especialmente en el mundo del arte occidental. A este movimiento, debe atribuirse la creciente preeminencia de mujeres artistas dentro de la historia del arte, así como en la práctica artística contemporánea.

Iris, Del Objeto al Sujeto Creador, es un proyecto artístico y participativo que nos anuncia la pluralidad de mujeres artistas que habitan Castelló. Que nos acerca a las reflexiones de creadoras actuales, a sus diferentes puntos de vista, a lo que, como artistas y mujeres viven día a día.

Nos habla, de las dificultades para formarse, difundir y comercializar su trabajo, así como para obtener reconocimiento y de los múltiples desafíos debido a los sesgos de género en el mundo del arte a las que se han enfrentado las artistas.

Da voz a las inquietudes de estas artistas que nos invitan de primera mano a reflexionar sobre: "Entre el ver y ser visto", "Quedarnos en la superficie o ahondar"; "Ser objeto o sujeto creador", entre otros...

Nos da a conocer, cómo son las mujeres artistas de Castelló. Comunicadoras, heterogéneas y capaces.

*Patricia Bonet
en el seu espai creatiu.
Fotografia d'Ainhoa Anaut.*

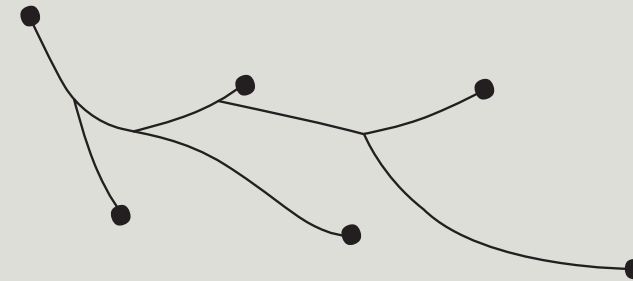
ivc.gva.es

 **GENERALITAT
VALENCIANA**
Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport

 **INSTITUT
VALENCIÀ
DE CULTURA**

iris

UN PROJECTE D'AINHOA ANAUT

DE L'OBJECTE AL
SUBJECTE CREADOR

08/06___20/08

AINHOA SALAS / ALTEA GRAU / ANA BELTRÁN PORCAR / ANA VERNIA / ANA SANSANO / ANA TOMAS HERNÁNDEZ / ANNA ESTELLÉS / BABI RODRÍGUEZ / CANDELA BLASCO / CARMEN BALLESTER / CHELE ESTEVE SENDRA / ELISA MERINO / EVA CASCOS / FOTOLATERAS / ISABEL MONTOLIU / JENIA MASLOVA / JOAQUINA MORAGREGA PORCAR / LAIA GOMBAU MARTÍNEZ / LARA ORDÓÑEZ AGUILAR / LOLA RAMOS / LOLES GARCÍA / LORENA CUENCA RAMÓN / LUCÍA MOYA / LLUNA AGUT PITARCH / LLUNA LLUNERA / MARÍA ORDOÑEZ / MARTA F. GIMENO / MARTA NEGRE / MAYA-MARJA JANKOVIC / MELUCA REDÓN / MINY JI / MIRIAM CHIVA CELADES / MIRIAM RUIZ RUBIO / MÓNICA DEL AGUA / NATALIA LOBATO / PATRICIA BONET / PAULA BONET / PAQUI FUSTER MONFORT / PILAR DOLZ / PILAREDO / PILAR VILA SENENT / PUNTAX / RAQUEL OLTRA / ROSA BURDEOS / ROSALINDA REYES / SUSANNA CALPE / YOLANDA FORÉS / VANESSA LA PARRA / ULALALAU /

MUSEU
de Belles Arts de Castelló

Pintant vaig aprendre a mirar, vaig entendre que la realitat és molt més complexa del que sembla, La pintura m'ajude a resoldre el que no es pot dir amb paraules i és en la taca on aconseguisc entendre alguna cosa. Observe en ella la urgència, el dubte, la calma o la fúria d'aquell o aquella que l'ha traçada. analitze si hi ha control en la tècnica o si allò és cosa d'una mà maldestra que encara assaja el gest. Advertisc si qui taca és complaent amb si mateix i amb el mercat o si és un suïcida. Tremole amb la bellesa d'un arrossegat o d'una veladura magnífica, m'oblíde que estic viva, sent el plaert que s'ssega en introduir el cos fred en una banyera d'aigua i la carn tèbia. L'oli de la pintura i el fluid que comença a lliscar-se per la cara interior de la cuixa. el glop de vi i la inhalació de lóli de lli purificat. La tela tibada i el llençol amb taca.

Paula Bonet

Artista i Escriptora

Ocupar un espacio, ser vista, reconocida, nombrada, cualquier forma de poder sentir que una es. La necesidad de la mirada y el decir de un otro para sentir que una existe. En cualquier lugar, ser merecedora y poder habitarlo.

Dejar de ser espectadora y/u objeto y poder ser la protagonista de la propia historia. De la mía.

Después de más de una década en el sector bancario me di el permiso de habitar y darle voz a lo más propio; la necesidad de crear, pintar y dibujar.

Permiso de poder expresar y dar lugar, a través del dibujo, la pintura y el grabado, a mis inquietudes, ¿quién soy? a través del autorretrato, y la representación figurativa de un otro, que me cuestiona y me interpele. Profundizando sobre las pasiones, el carácter del ser humano, así como la relación del individuo con su mundo interno y la forma en que éste influye en su comportamiento.

A través de la línea, el trazo, la mancha, el color, el grabado y modelado. Dar salida a ese mundo interno e incluso dejar que solo en el acto de hacer aparezcan respuestas y también nuevas preguntas.

En mi ceguera y en mi propia obsesión por crear, pintar y realizarme, sentirme viva, no tuve en cuenta las cuestiones de cómo enfrentar la dificultad para poder ocupar y hacerme presente en espacios en el mundo del arte y la cultura. Dificultad que cada día se me hace más presente. Ser artista no es solo dibujar y pintar. Y pintar y dibujar, no es solo pintar y dibujar.

La necesidad de ocupar un espacio, habitarlo y sentirse reconocida es una necesidad universal que afecta a todas las personas, independientemente de su género. Sin embargo, como mujer, también veo la importancia de abordar la brecha de género en los espacios museísticos y culturales para permitir que las mujeres ocupen un lugar en la historia del arte y la cultura y se sientan reconocidas y valoradas por su trabajo.

Eva Cascos

Artista Plástica

LABRAR CONSCIENCIA

“Yo, mujer, decreto la reconquista femenina libre de deudas del pasado. Desde hoy abro el camino a la verdad, la confianza y la integridad. Queda manifiesta la felicidad en su sentir más puro, para bien de tod@s y en armonía con el universo”.

+

No existe presente confiable sin honrar a nuestr@s ancestros. Verles, reconocernos en ell@s y ofrendarles con gratitud sincera nuestra presencia en el mundo, entraña sin duda, una tierra fértil desde donde dejar caer nuestras semillas.

+

A ti, mujer, cauce de todo río, escondida tras los años y cegada tras los siglos. A tí que permaneciste desenraizada por razones antropológicas paradójicamente excusadas. Testimonios hoy que apenas te sostienen desde esos finos hilos hilvanados por el miedo, la ignorancia, el rencor y la codicia. A tí, hembra humana, te perdono pese al dolor ocasionado y me libero en el presente para continuar evolucionando.

A tí, hombre, que tantas veces confundiste la fuerza con tu poder y tu mente con el alma, permíteme confesarte la rabia e impotencia forjada en mi corazón, así como en el de nuestras hermanas. Yo, mujer y origen, te perdono y dejo atrás cualquier tipo de apego y dependencia, pues pese al sufrimiento, la experiencia ha resultado necesaria para aprender, avanzar y crecer.

+

A tí, padre omnipresente, vivo eterno en cada hombre y en cada hija, pues tu esencia reside en cada célula, en cada ser, en cada latido de vida y remanso de muerte.

A tí madre omnipresente, viva eterna en cada mujer y en cada hijo, pues tu esencia reside en cada célula, en cada ser, en cada latido de vida y remanso de muerte.

+

A tí, fuente creadora, te pido la bendición para ser de hoy en adelante más libres, más valientes, más fuertes, más amadas. Vindico el agua y la luz para alimentar el fruto de una era próspera, hija de la alianza por la paz y de la inteligencia legada por la sabiduría.

Contigo y desde tí comparto amor.

Patricia Bonet

Artista visual i fundadora d'Art On You

«Per a les artistes de la meua generació, romandre, conciliant amb la precarietat actual, és molt difícil. Sempre cal tindre un pla B per al manteniment i no pretendre viure de l'art o, almenys, no tindre això com a objectiu. Des que acceptes que el món de l'art és com les muntanyes russes es gaudeix molt més, perquè té totes les coses bones del món. És un lloc refugi, és teràpia, és aprenentatge, és goig, coneixes gent increïble i si tens sort de moure't, també coneixes llocs. Sempre es té la ment desperta i el cor viu. És ruïna i amor.»

Lucía Moya
Artista visual

Estic molt contenta d'haver sigut convidada a formar part del projecte expositiu IRIS, «De l'objecte al subjecte creador».

La meua formació plàstica la vaig iniciar a l'Escola d'Arts i Oficis de València, on vaig abordar el coneixement de diferents disciplines artístiques.

Finalment, em vaig decantar per la ceràmica, que m'ha obert tot un món de possibilitats expressives. He tingut la sort de conèixer un gran mestre i artista: Enrique Mestre, a qui estic molt agraïda.

En 1984, vaig començar la meua etapa com a docent, en la recentment creada Escola d'Art, a Talavera, impartint Ceràmica Artística, però compaginant-ho sempre amb la formació i creació personal, en el meu propi taller.

El meu procés creatiu té molt de quotidià, domèstic, intel·lectual, i també de joc. Més que un treball, és pur plaer per a mi.

Reconec que en cap moment m'he sentit discriminada en l'àmbit artístic pel fet de ser dona, però compartisc la intenció de fons del projecte IRIS, perquè històricament el nostre treball no ha sigut reconegut, ni valorat, tant com el dels homes artistes, i la nostra presència en les col·leccions permanents dels Museus és molt escassa.

Aquesta exposició en el Museu de Belles Arts de Castelló hauria de suposar un gran pas endavant per a aconseguir aquest reconeixement.

Carmen Ballester Remolar

Ceramista

Vivir del arte siendo mujer se puede, pero es complicado.
No nos toman en serio.

Te lo pone difícil.
Quien no programa a mujeres.
Ni le importa lo que sintamos.

Es solitario.
Cuesta encontrar referentes femeninos.

Te lo tienes que currar.
Y renunciar a otros aspectos de la vida.

Si lo amas.
Tienes que respirarlo.

Hay que elegirlo.
Nadie te obligó a serlo...
Si lo peleas.

No utilices la queja como excusa.
Sigue creando.

Se disfruta.
Es tu lenguaje.
Si te atreves.
Sé transparente y no permitas que nadie te frene.

Es precioso.
Cuando ves que tus compañeras lo han conseguido.
Te sabes referente de otras mujeres.

Una vez le preguntaron a una científica sobre lo que había que decir a las niñas para animarlas a elegir carreras de ciencias.

Y ella contestó:
Con que no las desanimen....
Las artistas ya no lloran las artistas perduran.

Fotolateras
Fotógrafas

Entre las frases que dije después de venir a España, hay una frase que expone completamente mi situación vulnerable: "Tengo un niño". Cuando no pude regresar a Corea y tuve que buscar desesperadamente una habitación para quedarme temporalmente, después de preguntarle al propietario, finalmente dije esta oración en español por primera vez. Tuve que decir esto incluso cuando no pude asistir a la clase de cerámica aquí. Tengo un niño.

La razón por la que no puedo volver a Corea es porque tengo un hijo con doble nacionalidad que sigue la ley de divorcio española. Cuando se incluye al niño, la realidad se vuelve mucho más complicada, pero mi realidad original se vuelve más simple en la dinámica. Esto se debe a limitaciones de tiempo, energía y movilidad. Y aquí y ahora, amaso lo que debo hacer (crianza) y lo que puedo hacer (arte) como en la cocina. Incluso cuando solo hay ingredientes que son difíciles de mezclar, eventualmente hacemos comida. Considero que esto es el epítome de la práctica artística. Ser madre obliga a toda mujer a dedicar parte o la totalidad de su carrera. Para bien o para mal, pone a una mujer en un nivel de vida diferente por el que nunca antes había pasado. Las tareas del hogar y la crianza de los hijos se tratan de manera transparente en la evaluación social, lo que reduce la autoestima de las madres, pero imaginar una vida sin un hijo es como cortar mi corazón más cálido.

Miny Ji.
Artista.

L'ART I LA DONA/LES DONES

El malestar
Els dubtes
La no pertinença

El sexe de l'Art
El gènere de l'Art
Hi ha un Art femeni?
Hi ha un Art masculí?

És l'Art patriarcal?
És l'Art racista?
És l'Art capitaliste?
És l'Art competitiu?
Pot l'Art definir un sistema econòmic?
Cal que les dones ens sumem a eixa competició patriarcal, racista i
misògina?
Caldria fer apartats sols de dones?
Podrien els creadors lluitar contra eixe Art patriarcal?

La recerca (o la cerca)
La recerca de les "manualitats" ocultes.
La recerca de l'Història de les dones.
La recerca de l'Història de les dones creadores, silenciades

La denúncia
La reivindicació
El pamflet
La reflexió
L'igualitarisme

La persona, entre el jo i el compromís.
Fetes les preguntes, un dubte: superaran les artistes la barrera del
comissariat?

L'Art des del seu origen, se'ns revela de forma molt clara, ha de veure
amb el coneixement, que ens permet conèixer i, sobre tot, que ens fa pen-
sar. Tot com a conseqüència de les preguntes que ens fem.

Pilar Dolz

Galerista y artista.

DONES I PRODUCCIÓ ARTÍSTICA

Fem-nos una primera pregunta, quants noms de dones artistes podem recordar? alguna pintora, alguna escultora, gravadora o, més recentment, alguna videoartista? Segurament, qui no es dedica al món de l'art, no sabrà dir cap nom. I no obstant això, hi ha moltíssimes artistes, grans artistes; n'hi ha hagut en tots els temps i per descomptat n'hi ha ara. No obstant això, és cert que per a elles va ser molt més difícil accedir a una professió normalitzada. Igual que en molts altres treballs (que implicaven tant eixir de la llar com un reconeixement públic), les dones ho han tingut molt complicat.

Qui, ja fa més de cinquanta anys, va tractar de respondre de manera precisa al perquè de l'escàs nombre de dones artistes en la història de l'art, va ser Linda Nochlin. Diu aquesta autora que per a les dones havia sigut pràcticament impossible arribar a l'excel·lència i, molt gràficament, assenyala que si coneixem un escàs nombre de dones artistes és perquè «[...] les coses tal com estan no poden més que retallar, oprimir, descoratjar a tots aquells i aquelles que no han tingut la sort de pertànyer a la raça blanca, preferentment a la burgesia, i sobretot al sexe masculí. La culpa no és dels astres que ens han vist nàixer, de les nostres hormones, del nostre cicle menstrual, del buit dels nostres espais interiors, sinó de les nostres institucions i de la nostra educació».

Abundant en el que s'ha dit, Nochlin defensa que l'art no és una activitat lliure i autònoma d'un individu superdotat, sinó que les circumstàncies generals favorables a la creació artística estan determinades per una estructura social amb unes institucions ben precises, i que aquestes institucions (acadèmies de belles arts, però també mecenatge i mitologies sobre la creació...) han estat enfocades cap a l'home. La resposta a la manca de dones artistes reposarà en la naturalesa d'institucions socials molt precises i sobre les prohibicions o estímuls que aquestes prodiguen a diverses classes o categories d'individus. I aquestes institucions han impedit que hi haja dones artistes en les mateixes condicions que els homes. L'ensenyament, per part seua, en tantes èpoques i llocs no accessible a les dones, les ha mantingudes fora de la pràctica i del coneixement.

La presència parcial de les dones en la història de l'art, fins i tot en la de l'art modern, ha sigut revelada amb sentit de l'humor en obres com les de les Guerrilla Girls. Sota aquest nom s'oculta un grup anònim de dones artistes (apareixen sempre sota una màscara de goril·la) sorgit a Nova York en els anys huitanta i el treball de les quals es resol en forma de pòster-denúncia. En un d'aquests es pregunten, «Les dones han d'estar nues per a entrar en el Metropolitan Museum?». I continuen, «Menys del cinc per cent d'artistes en les seccions d'art modern són dones, però el 85 per cent dels nus són de dona».

Si, d'una banda, i fins al segle XX, a penes trobem dones artistes, i si, per una altra, les dones que trobem representades són nus (no és que estiguen nues, és que són nus), hauríem de preguntar-nos què ha ocorregut perquè s'haja pogut produir tal tipus de situació. A propòsit d'aquest tema del nu, Berger planteja la diferència entre nu com a gènere (nude) i nu com contraposat a vestit (naked). Estar nu (naked) seria ser un mateix. Ser un nu (nude) equivaldria a ser vist nu per uns altres i no ser reconegut per un mateix. Un cos nu ha de ser vist com un objecte per a arribar a ser un nu. Aquesta objectualització constitueix un dels símptomes més clars del poder masculí. Convertir-se en objecte és ser susceptible de manipulació, de compra-venda, d'ús i gaudi per al que disposa d'aqueix objecte.

De qualsevol forma, hi ha hagut dones artistes en totes les èpoques, i hem de sospitar que moltes de les obres anònimes (per exemple, les que es van fer en el període paleolític i neolític) podrien haver sigut fetes per elles. El que ocorre és que pressuposem que el «gran art» està fet per homes. Més endavant, comencem a comptar amb noms propis, com les sis artistes de les quals parla Plini el Vell.

No obstant això, les seues obres estan desaparegudes. Aquest és un altre dels grans problemes amb els quals ens trobem: moltes obres, per ser de dones, no es consideraven importants i per tant no s'han conservat. I, no obstant això, entreveiem algunes artistes en l'etapa medieval, mentre que en el Renaixement i Barroc comptem amb interessantíssims noms propis que no obstant això només hui comencen a incorporar-se als programes acadèmics. Perquè, tothom coneix Caravaggio, però qui va ser Artemisia Gentileschi?

En els segles següents, amb moltes dificultats i solament en alguns llocs, les dones s'incorporen com a artífexs al món de l'art. Però és tan sols a la fi dels anys 60 del passat segle XX quan s'aferma en el llenguatge artístic una nova terminologia: Estètica i art feministes. No hi ha dubte que, amb la praxi feminista, l'art ha aconseguit bona part dels assoliments més significatius de les últimes dècades. Es va començar a dir coses noves secundant-se en les recents formulacions que en aquells dies començaven a afermar-se en el panorama artístic: l'acció i la performance.

Les dones artistes, en haver entrat tardanament en escena, necessitaven fer i comptar moltes coses, i ho van fer i van dir d'una manera fora del comú. Amb violència o amb humor, amb dolor o exaltació vital, les creadores que es van desenvolupar en l'àmbit del feminisme van aconseguir (i estan aconseguint) visibilitzar a través d'objectes o accions algunes de les propostes del feminisme teòric. Amb aquesta denominació d'«art feminista» contemplem les obres d'una sèrie d'artistes (dones quasi en un cent per cent), que duen a terme un art militant, resultat de la presa de consciència de la seua desigualtat i/o opressió. Aquesta terminologia ja comença a assentar-se en la quotidianitat de les històries de l'art, responent a uns clars objectius i amb unes peculiaritats que el singularitzen i li garanteixen un lloc en la reflexió artística.

Rosalía Torrent

Directora del Museu d'Art Contemporani de Vilafamés i catedràtica d'Estètica i Teoria de les Arts de la Universitat Jaume I de Castelló

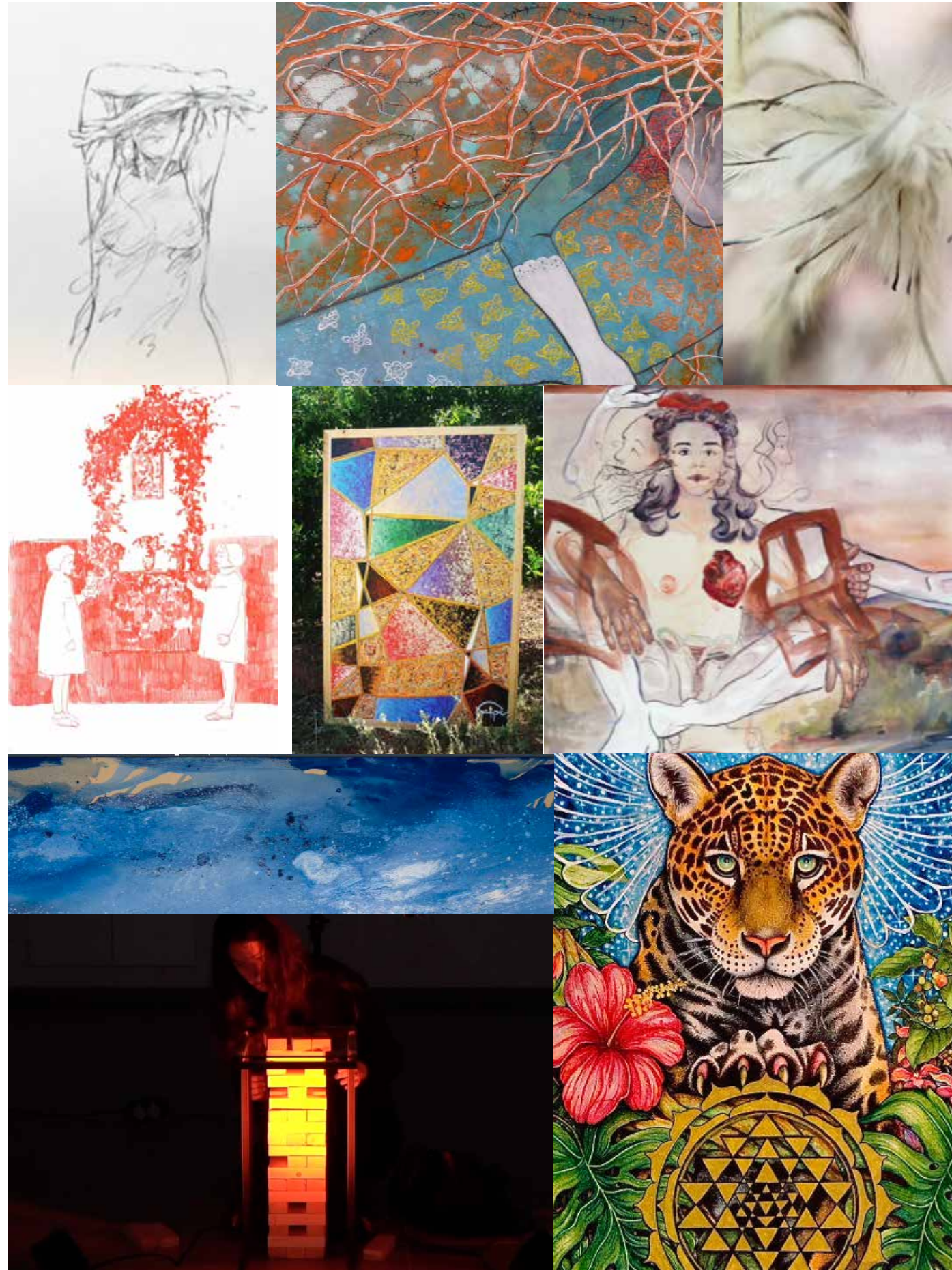
DONES I PRODUCCIÓ ARTÍSTICA DE CASTELLÓ

Ainhoa Salas, Altea Grau, Ana Beltrán Porcar, Ana Vernia, Ana Sansano, Ana Tomas Hernández, Anna Estellés, Babi Rodríguez, Candela Blasco, Carmen Ballester, Chele Esteve Sendra, Elisa Merino, Eva Cascos, Fotolateras, Isabel Montoliu, Jenia Maslova, Joaquina Moragrega Porcar, Laia Gombau Martínez, Lara Ordóñez Aguilar, Lola Ramos, Loles García, Lorena Cuenca Ramón, Lucía Moya, Lluna Agut Pitarch, Lluna Llunera, María Ordoñez, Marta F. Gimeno, Marta Negre, Maya-Marja Jankovic, Meluca Redón, Mini Ji, Miriam Chiva Celades, Miriam Ruiz Rubio, Mónica del Agua, Natalia Lobato, Patricia Bonet, Paula Bonet, Paqui Fuster Monfort, Pilar Dolz, Pilaredo, Pilar Vila

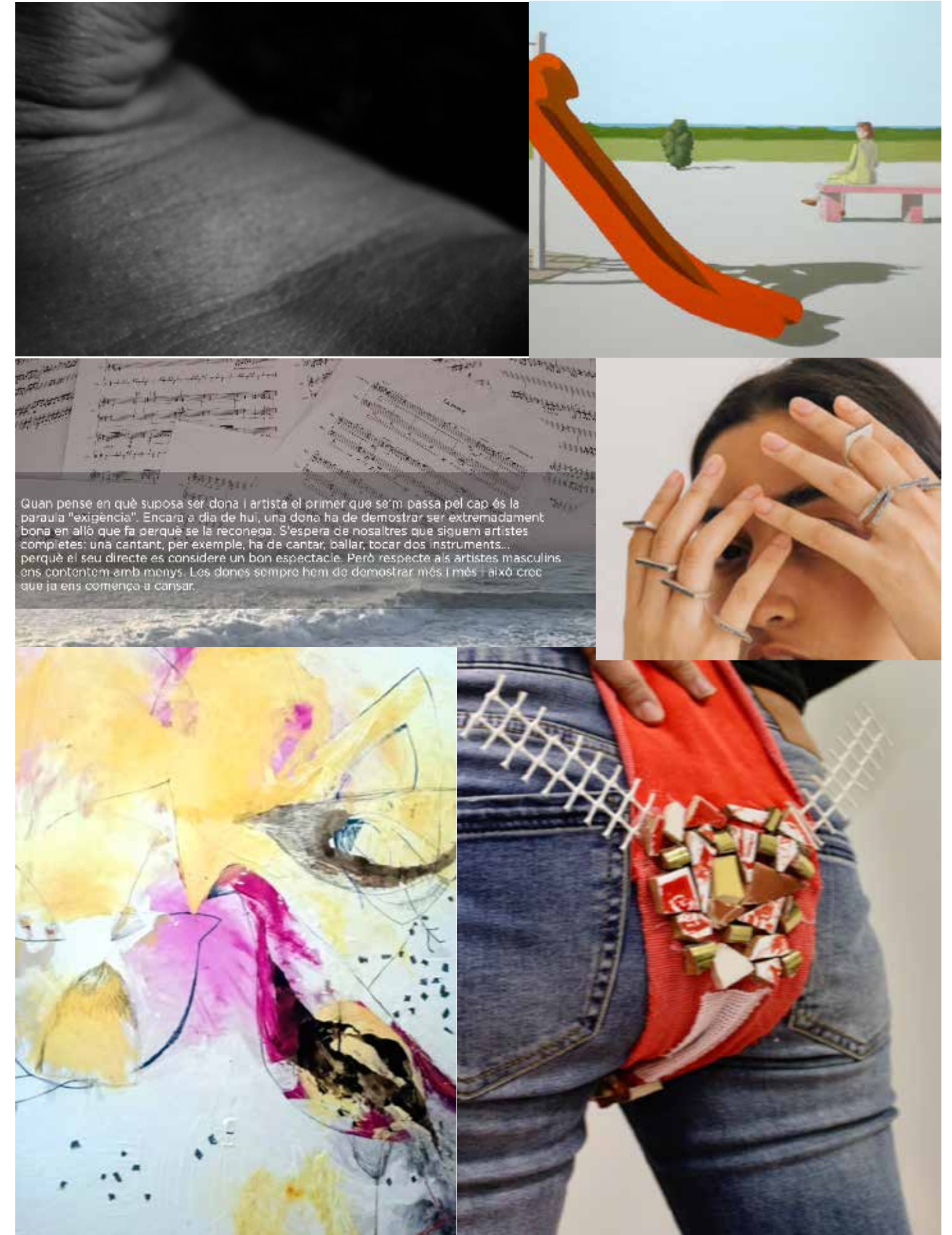

DONES I PRODUCCIÓ ARTÍSTICA DE CASTELLÓ

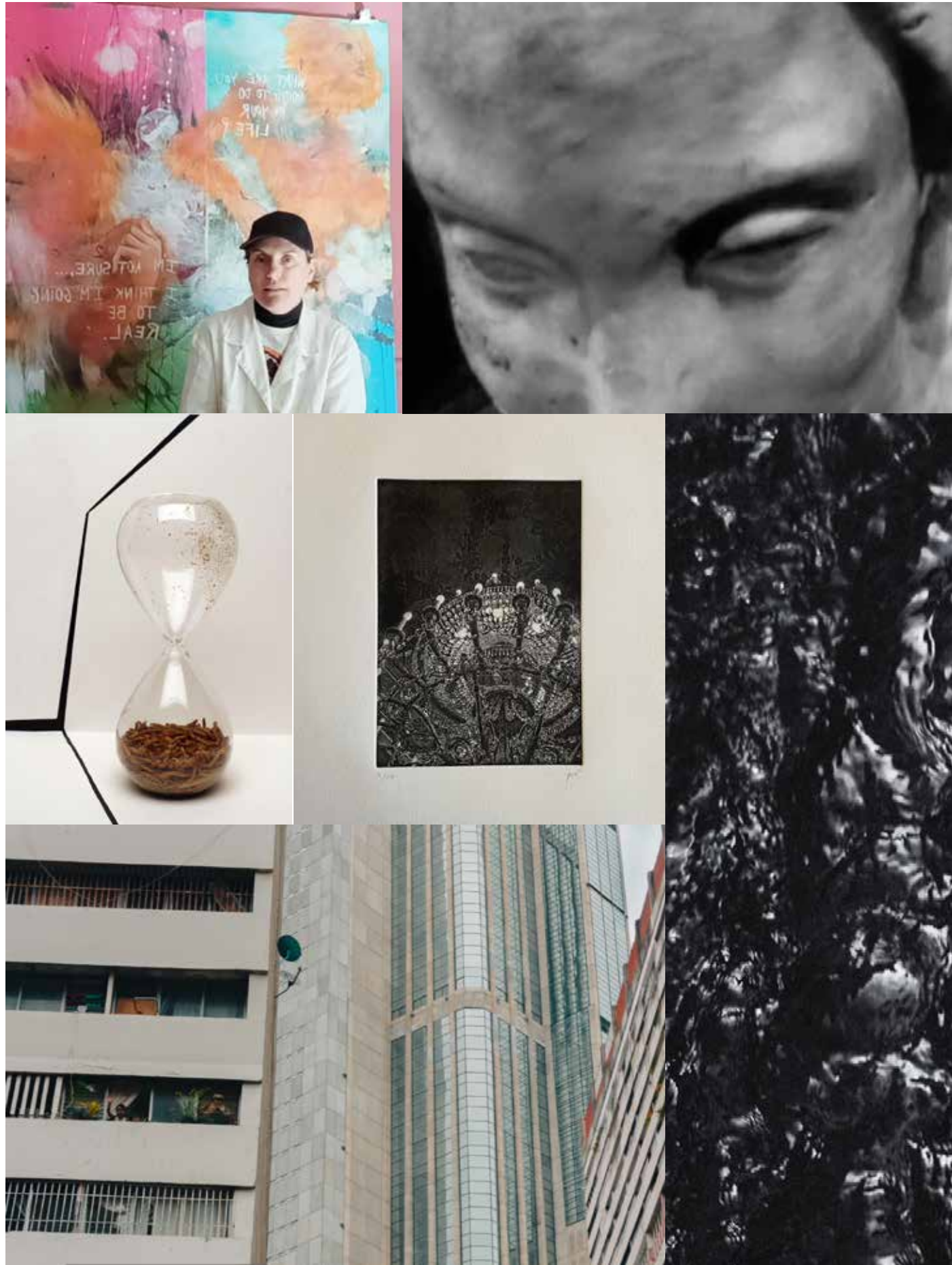

DONES I PRODUCCIÓ ARTÍSTICA DE CASTELLÓ

DONES I PRODUCCIÓ ARTÍSTICA DE CASTELLÓ

DONES I PRODUCCIÓ ARTÍSTICA DE CASTELLÓ

